

Cilt / Volume: 12, Sayı / Issue: 24, Sayfalar / Pages: 499-529

Araştırma Makalesi / Research Article

Received / Alınma: 01.07.2022

Accepted / Kabul: 02.11.2022

FİNANSMANA ERİŞİMDE KATILIM BANKACILIĞININ KULLANIMI: DİYARBAKIR İLİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Cihan AKKAYA¹

Reşat SAKUR²

Öz

Dünyada geleneksel bankacılığın yanında uygulamada çok eski ama modern anlamda yeni bir finansal sistem olan İslami finans, kendi içinde istikrarlı bir ilerleme kaydetmektedir. Faizin yaratmış olduğu aşırı borçlanma dünyada her zaman büyük ekonomik krizlere zemin hazırlamıştır. Konvansiyonel finansal sisteme bir alternatif olarak gelişen İslami finansal sistemi, faiz odaklı bir sistem yerine varlığa dayalı bir finansman sistemi olarak yaklaşık 50 yıldır gelişim göstermektedir. Bu sistemin en önemli oyuncularında Katılım Bankacılığı yer almaktadır. Çalışmada ülkemizde katılım bankaları olarak faaliyet gösteren bu kuruluşların, üretim odaklı faaliyet gösteren firmalarla finansal ilişkileri ve Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren firmaların finansmana erişimde katılım bankacılığının rolü araştırılmıştır. Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren firmaların öncelikle demografik yapıları araştırılmış olup, yöneticilerinin Katılım Bankaları hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları, Katılım Bankalarının tercih nedenleri, KOBİ'lerin gelişimine katkıları yönünde analizler yapıp, hipotezler kurularak belirli sonuçlara varılmaya çalışılmıştır. Çalışmada veriler, yüz yüze yapılan anket yöntemi ile firmaların katılım bankalarının hangi finansman yöntemlerini kullandığı, karşılaştıkları finansal sorunların neler olduğu, firmaların katılım bankası algısı ve katılım bankalarının tercih nedenleri araştırılmıştır. Çalışma sonucunda faaliyet gösterilen bölgede katılım bankalarının yer almaması ve katılım bankacılığı sistemi hakkında yeterince bilgi sahibi olamadıkları gibi nedenlerden dolayı firmaların sınırlı olarak katılım bankalarıyla çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Organize Sanayi Bölgesi, Diyarbakır, İslami Finans.

Jel Kodları: G21, O16, C42.

* Bu çalışma "Finansmana Erişimde Katılım Bankacılığı Kullanımı: Diyarbakır İli Üzerine Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹YL Mezun Öğrenci, Şırnak Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finans A.B.D., E-posta: cihan.akkaya21@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6414-6813.

²Sorumlu Yazar, Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, E-posta: r.sakur@sirnak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7946-8938.

Atıf/Citation

Akkaya, C., & Sakur, R. (2022). Finansmana erişimde katılım bankacılığının kullanımı: Diyarbakır ili üzerine bir araştırma. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24), 499-529.

THE USE OF PARTICIPATION BANKING IN ACCESSING FINANCE: A RESEARCH ON DİYARBAKIR PROVINCE

Abstract

Besides traditional banking in the world, İslamic finance, which is a very old but modern financial system in practice, is making steady progress within itself. The excessive borrowing created by the interest has always prepared the ground for major economic crises in the world. The İslamic financial system, which developed as an alternative to the conventional financial system, has been developing for nearly 50 years as an asset-based financing system rather than an interest-based system. Participation Banking is among the most important players of this system. In the study, the financial relations of these institutions operating as participation banks in our country with production-oriented companies and the role of participation banking in access to finance of companies operating in Diyarbakır Organized Industrial Zone were investigated. First, the demographic structures of the companies operating in the Diyarbakır Organized Industrial Zone were researched and analyzes were made in terms of how much their managers knew about Participation Banks, the reasons for the preference of Participation Banks, their contribution to the development of SMEs, and certain results were tried to be reached by establishing hypotheses. In the study, the data, which financing methods the participation banks use, the financial problems they encounter, the perception of the participation banks of the companies and the reasons for the preference of the participation banks were investigated with the face-to-face survey method. As a result of the study, it was concluded that the companies limitedly work with participation banks due to reasons such as the fact that there are no participation banks in the region where they operate and they do not have enough information about the participation banking system.

Keywords: Participation Banking, Organized Industrial Zone, Diyarbakır, Islamic Finance.

Jel Codes: G21, O16, C42.

1. GİRİŞ

Faize dayalı konvansiyonel finans sisteminde hırs güdüsü daha çok kazanma arzusunu da beraberinde getirmiş, bireyler ve toplumlar bu sisteme entegre olarak yüksek riske karşılık yüksek getiri elde etmeyi amaçlamıştır. Bu aşırı hırs duygusu belirli dönemlerde beklenenin aksine finansal krizleri de beraberinde getirmiştir. Finansal krizler neticesinde ulusal ve uluslararası ekonomiler daralmaya gitmiş bunun sonucunda da şirket iflasları kaçınılmaz olmuştur. Bunun en somut örneği ülkemizi de kısmen etkisi altına alan 2008 global krizdir. Finansal krizler neticesinde riske dayalı ve temeline faizi alan konvansiyonel finans sistemine alternatif olarak varlığa dayalı finansman esasına dayalı İslami finans sistemi gelişmeye başlamıştır. Bu sistem, İslami hassasiyeti olan ve faize dayalı küresel finans sisteme dahil olmak istemeyen kesimin hem tasarruflarından getiri elde etmesi hem de tasarruflarını yatırıma dönüştürmesi açısından önemli bir sistemdir.

Temelleri İslamiyet dönemine dayanan fakat son 50 yıldır uygulama bulan İslami finans sistemi henüz gelişim aşamasında olup bu sistem her geçen gün daha çeşitlenmekte ve pazar payı gün geçtikçe artmaktadır. İslami finans sisteminin dünyada ve ülkemizde en önemli temsilcisi katılım bankalarıdır. Bireyler ağırlıklı olarak katılım bankacılığı üzerinden bu

sisteme dahil olmakta ve tasarruflarını katılım bankacılığının sunduğu finansal araçlar aracılığıyla değerlendirmekte ve/veya yatırıma dönüştürmektedir. Katılım bankaları günümüz itibarıyla ülkenin tüm coğrafyasına yayılarak kamu ve özel bankalar aracılığıyla faaliyetlerine devam etmektedirler.

Sanayinin gelişmesine bağlı olarak üretim politikaları da gelişmekte ve üretim tesisleri Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) çatısı altında bir dizi avantajlardan yararlanmak üzere kümelenmektedirler. OSB'lerde faaliyet gösteren firmalar ticari faaliyetlerinin sürdürülebilirliği için sürekli bir fona ihtiyaç duymaktadırlar. İhtiyaç duyulan bu fonlar ya öz kaynaklarla finanse edilmekte ya da bankalardan kredi olarak temin edilmektedir. İslami hassasiyete sahip firmalar da diğer firmalar gibi fon ihtiyacı duymakta fakat kredi kullanarak faiz çemberine dahil olmak istememektedir. Bu bağlamda katılım bankacılığı faizsiz finansal sistem esaslı finansal araçlarla bu firmaların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmaktadır. Katılım bankacılığıyla çalışabilmenin en önemli gereksinimlerinin başında bu kuruluşların finansal politikalarını ve finansal araçlarını doğru algılama gelmektedir.

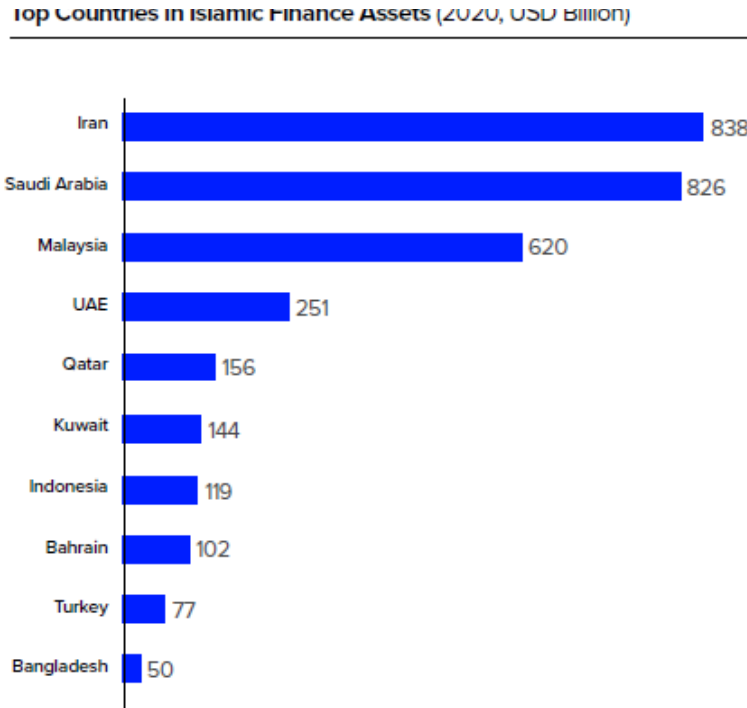
Çalışmada, katılım bankalarının Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren üretim odaklı çalışan firmalarla finansal ilişkileri ve firmaların finansmana erişimde katılım bankacılığının rolü araştırılmıştır. Çalışmada veriler, yüz yüze yapılan anket yöntemi ile elde edilmiştir. Firmaların, katılım bankalarının hangi finansman yöntemlerini kullandığı, karşılaştıkları finansal sorunların neler olduğu, firmaların katılım bankası algısı ve katılım bankalarının tercih nedenleri araştırılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler SPSS 26.0 analiz programı ile analiz edilmiştir. Çalışmada öncelikle İslami finans sistemi genel hatları ile ele alınmış, İslami finansın merkezinde yer alan katılım bankacılığı ile ilgili bilgi verilmiştir. Daha sonra katılım bankacılığının Diyarbakır'daki durumu değerlendirilerek OSB'ler ile ilgili bilgilendirmelere yer verilmiştir. Son olarak çalışmanın analizleri ve bu analizlerden elde edilen bulgular tartışılarak çalışma sonuç ve öneriler bölümü ile tamamlanmıştır.

2. İSLAMİ FİNANS

İslami finans, finansal yapıların İslam dininin emir ve yasaklarına uygun olarak hareket etmesini sağlayan bir sistem olarak tanımlanmaktadır. (Çelik, 2016). Temelleri ve teorik yapısı Peygamberimiz Hz. Muhammed dönemine dayanmakta olup son 50 yıl içerisinde gelişim göstermeye başlamıştır. İslami finansın teoriden çıkıp uygulamaya ilk geçişi Prof. Dr. Ungku Azizi tarafından temelleri atılan ve Malezyalı bir şirket olan Tabung Haji şirkettir. Bu şirketin amacı hacca gitmek amacıyla birikim yapmak isteyen Müslümanları finanse etmektir.

1959 yılında Malezya parlamentosuna sunulmuş olan bu şirket 1963 yılında resmen kurulmuştur (Kılıç ve Güçlü, 2020). Modern anlamda dünyada ilk İslami Bankacılık uygulaması ise Mısır’da Prof. Dr. Ahmed en-Neccar tarafından kurulan Mith Gmar adlı banka olarak kabul görmektedir (Ersoy, 1987). Akabinde özellikle 1975’te Dubai’de faaliyete geçen Dubai İslam Bankası’nın tarım, sanayi ve emlak gibi konularda ciddi anlamda finansman tedarik etmesi modern anlamda İslami bankacılık sisteminin ilk somut örneği olarak gösterilebilir. İslami finansın dünyadaki en önemli kuruluşu ise İslami Kalkınma bankasıdır (Çelik, 2016).

İslami Finans Asya, Avrupa, Amerika ve Ortadoğu bölgelerinde ciddi anlamda gelişim göstermektedir. İslam ekollerinin özellikle Malezya gibi ülkelerde daha liberal anlayışa sahip olması bu sistemin gelişiminin o bölgelerde hızlanmasına doğrudan etki yapmıştır. Ortadoğu bölgesinde İran, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn ve Katar gibi ülkelerde İslami finans daha hızlı gelişim göstermiştir. Bu ülkelerin İslami finansal varlık büyüklüğü Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. İslami Finans Varlıklarında En İyi Ülkeler (2020)

Kaynak: ICD-REFINITIV IFDR (2021)

Şekil 1’de verilen İslami Finans Kalkınma Raporu (2021) verilerine göre İslami finansal varlık hacminin %71’ine İran, Suudi Arabistan ve Malezya sahiptir. Türkiye’nin ise 77 milyarlık bir hacme sahip olduğu görülmektedir.

Asya bölgesinde ise Brunei, Endonezya, Singapur, Tayland, Bangladeş, Pakistan ve Sri Lanka gibi ülkelerde de İslami finansın gelişimi daha hızlı olmuştur (Alrifai, 2017, s.163-165). İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) 2015 raporuna göre 2014 yılında Asya'daki İslami finans sektörünün toplam büyüklüğü 419 milyar dolardan fazladır. Bu da küresel İslam ekonomisinin %22,4'e tekabül etmektedir. Bu finansal varlıkların piyasadaki diğer ürünlere göre dağılımı incelendiğinde; %48,6'sı (203,8 milyar \$) İslami bankacılık varlıkları olan finansal varlıklar, %44,93 (188,4 milyar \$) ödenmemiş Sukuk, %5,5'i (23,2 milyar \$) İslami fonlar, %0,93 (3,9 milyar dolar) ise tekafül şeklindedir (Komijani, vd., 2018).

İslami Finans sisteminin Avrupadaki durumu incelendiğinde Avrupa, geleneksel anlamda bankacılık ve finans sisteminin en çok geliştiği yer olup, bu gelişimde İngiltere önemli bir role sahiptir (Mohammad, 2014). Gerek ülkede yaşayan yaklaşık iki milyon Müslümanın İslami Finansal ürün talebi, gerekse küresel anlamda İslami Finansa olan talebin her geçen gün artması finans merkezi olan İngiltere'nin İslami Finans alanındaki popülerliğini arttırmıştır. Amerika bölgesinde ise Birleşik devletler ve Kanada'da İslami bankalar bulunmamasına rağmen İslami finans şirketleri bu ülkelerde 1980 yılından beri varlığını sürdürmektedir. Örnek verilecek olursa Toronto'da bir grup Müslüman 1980'de İslami Konut Kooperatifi kurmuş olup bu kooperatif hala aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir (Alrifai, 2017, s.169-171). Ayrıca 1980'lerde Washington da kurulan The Amana Funds (Saturna Capital) ve Kaliforniya'da kurulan American Finance House-Lariba ABD'deki ilk finansal kuruluşlar olarak kabul edilmektedir.

2.1 Katılım Bankacılığı

Katılım bankacılığı faizsizlik prensibi çerçevesinde her türlü bankacılık faaliyetlerini gerçekleştiren, fon toplayan, fon kullandıran, kâr-zarar prensibine göre çalışan bir bankacılık modelidir. Bu bankaların üzerinde katılım kelimesinin kullanılmasının asıl sebebi ise bu bankaların bankacılık faaliyetlerinin bütününde kâr ve zarar katılma prensibine göre hareket etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bankalarda mudilerden toplanan fonlar ticaret ve sanayi gibi faaliyetlerde değerlendirilerek mudiler ile birlikte kâr ve zarar paylaşılmaktadır.

Katılım bankacılığının amaçları; dengeli bir finans sisteminin kurularak sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşılmasını kolaylaştırmaktır. Bunun amacın yanında katılım bankacılığı, bankacılık pazarındaki payını arttırmak ve bu alanda yeni hizmetler geliştirmeyi amaçlamaktadır (Türkmenoğlu, 2007). Ayrıca dini hassasiyetleri nedeniyle yatırımlarını finansal sisteme dahil etmeyen tasarruf sahiplerinin tasarruflarını İslami prensipler

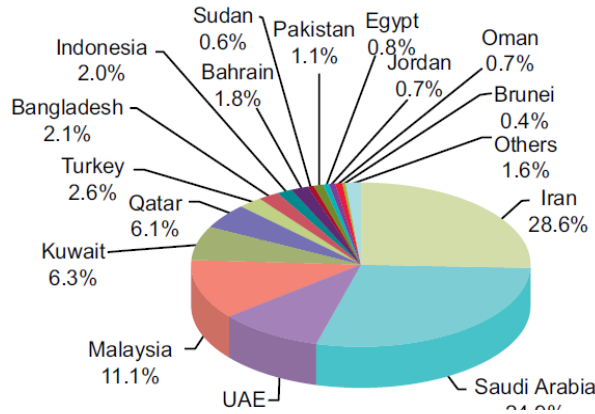
çerçevesinde piyasaya dâhil edilmesini sağlamayı da amaçlamaktadır (Okan, 2021). Katılım Bankacılığı bu amaçlar çerçevesinden konvansiyonel bankacılıktan ayrılmaktadır. Katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların işleyişlerinde oldukça önemli farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklara kısaca değinildiğinde;

- Katılım bankaları hem fon toplarken hem de fon kullandırırken kâr-zarar ortaklığına göre işlem yapmaktadır. Konvansiyonel bankalarda ise çoğunlukla faize dayalı işlemler yapılmaktadır.
- Katılım bankalarında fonların nereye kullanıldığı büyük önem arz etmektedir. Yapılan işlemlerde fonların İslami kurallara uygun bir şekilde kullanılma şartı vardır. Katılım Bankalarında fonların İslam'a uygun bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını denetleyen kurullar mevcuttur. Konvansiyonel bankalarda ise bu yönde bir hassasiyet bulunmamaktadır.
- Katılım bankalarında ticareti yapılan şey para değil maldır, bu bankaların fon toplama ve kullanmada mal ve hizmetleri esas alması nedeniyle sistem emek faktörü üzerine kurulmuş olup üretim desteklenmektedir. Konvansiyonel bankalarda ise ticarete konu olan şey paradır, temel düşünce paradan para kazanmaktır. Bankalar para piyasasında paranın dönüşümünü sağlamakta mal ve hizmet çok da ön plana çıkmamaktadır. Bu da üretimi olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Katılım bankaları faiz ile işlem yapmadıklarından dolayı faize dayalı enstrümanları da kullanmamaktadır. Bu durum, katılım bankalarını kısmen de olsa kriz dönemlerinde faizlerde meydana gelen hareketlilikten korumaktadır. Konvansiyonel bankalarda ise işlemlerin temelinde faiz yer aldığı için faizde meydana gelen dalgalanmalar konvansiyonel bankaları ciddi şekilde etkileyebilmektedir. Nitekim 2008'de meydana gelen ekonomik krizde birçok konvansiyonel banka faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır (Sunbat, 2016). Bu dönemde gelişimini ve büyümesini sürdüren İslami finans sistemi konvansiyonel finansal sisteme ahlak bazlı bir alternatif sistem olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda İslami finans ve bankacılık, İslami değerler ve ahlaki ilkeler sistemine uygun olarak faaliyet gösteren bir sistem olarak tanımlanabilir (Ayub, 2017, s.80-81). İslami finansın finansal sistemdeki temsilcisi ise katılım bankacılığı olarak ifade edilmektedir.

Geleneksel bankalarda sunulan enstrümanların büyük bir çoğunluğu faizle işlem yapılan sistemler üzerine kurulmuştur, İslami esaslar ile oluşturulmuş bankalarda faaliyet gösteren

enstrümanlar ise genellikle ortaklık temeline dayanmaktadır. Bu enstrümanlar Katılma Hesapları, Özel Cari Hesaplar, Mudarebe, Karz, Murabaha, Müşareke, İcara, Selem, İstisna, Sarf, Kefâlet, Teverruk, Sükuk, Tekâful ve Yatırım fonları kullanılır (TKBB, 2022). İslami bankacılığın 2019 yılının üçüncü çeyreğine ait ülkelere göre hacimsel oranlarının dağılımı

Şekil 2. Ünelere göre İslami Bankacılık

Kaynak: IFSB, 2020

Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2 incelendiğinde en büyük pazar payına %28,6 ile İran sahiptir. Bunu %24,9 ile Suudi Arabistan onu da %11,1 ile Malezya takip etmektedir. Malezya’dan sonra ise %8,7 ile Birleşik Arap Emirlikleri gelmektedir. Türkiye ise %2,6 ile yedinci sırada yer almaktadır.

Türkiye’de İslami finans Osmanlı döneminde uygulanmışsa da bankacılık anlamında ilk ortaya çıkışı 1912’de Adapazarı’nda kurulan Adapazarı İslam (Ticaret) Bankası olduğu bilinmektedir. Daha sonra İslami finans uygulamaları kanun hükmünde kararnamesiyle birlikte Özel Finansal Kuruluşlar kurulmuştur. Bununla birlikte 1989’da Kuveyt Türk, 1990’da Anadolu Finans, 1995’te İhlas Finans ve 1996 yılında ise Asya Finans faaliyetlerine başlamıştır. 1999 öncesinde özel finansal kuruluşlar bankacılık kanunlarına tabi değilken ilk kez aynı yılda 4389 sayılı Bankalar Kanunu’na dâhil edilmiştir. (Canbaz, 2022). 2021 yılı itibariyle Kuveyt Türk, Albaraka Türk, Türkiye Finans olmak üzere üç özel katılım bankası Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Emlak Katılım olmak üzere üç tane de Kamu katılım bankaları faaliyet göstermektedir. Bu bankaların tamamının yurt içi ve yurt dışı olmak üzere toplamda 1255 şubesi bulunmakta ve bu bankalarda görev yapan 16.849 personel bulunmaktadır. Katılım bankalarının aktif büyüklükleri ve sektör içindeki paylarının yıllar itibariyle yüzdesel değişimi Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılım Bankalarının Aktif Gelişimi ve Sektör İçindeki Payı

KATILIM BANKALARININ AKTİF GELİŞİMİ VE SEKTÖR İÇİNDEKİ PAYI (Milyon TL, 2016-2020)			
	TOPLAM AKTİFLER	DEĞİŞİM %	SEKTÖREL PAY %
2016	132.874	10,5	4,9
2017	160.136	20,5	4,9
2018	206.806	29,1	5,3
2019	284.459	37,5	6,3
2020	437.119	53,7	7,2

Kaynak: TKBB, 2021

Tablo incelendiğinde katılım bankalarının aktif büyüklüğü 2016 yılında 132 milyar TL iken 2020 yılına gelindiğinde yaklaşık 3,5 kat artarak 437 milyar seviyelerine yükselmiştir. Bu artış beraberinde katılım bankalarının sektördeki payını da arttırmıştır.

2.1.1. Diyarbakır'da Katılım Bankacılığı

Katılım bankaları ülkenin her yerinde olduğu gibi Diyarbakır ilinde de faaliyet göstermekte ve her geçen süreçte faaliyetlerini arttırmaktadır. Yurt içinde ve yurt dışında faaliyet gösteren katılım bankalarının şubelerinin tamamı Diyarbakır'da da faaliyet göstermektedir. Diyarbakır'da faaliyet gösteren altı katılım bankasının toplamda 2022 yılı itibariyle 17 şubesi bulunmaktadır şube başına düşen nüfus sayısı 105.374 kişi olarak görülmektedir (BDDK, 2022).

3. İŞLETMELERİN FİNANSMAN YAPISI

İşletmeler, temelde mal ve hizmet üreterek toplum refahını yükseltmek, istihdamı sağlamak, işletmenin sürekliliğini sağlamak, üretim ve satışları arttırmak, işletmenin piyasadaki payını arttırmak, işletmenin kârını maksimize etmek ve firma değerini maksimize etmek gibi belli başlı amaçlara sahiptir. Bu amaçların ilk üçü sosyal, diğerleri ise son iki amaca hizmet etmektedir. İşletmelerin finansal amacı ise yakın zamana kadar kâr maksimizasyonu olsa da bu amaç, gelişen ekonomik koşullar ve değişen değer yargılarına cevap verememektedir. Bu durum işletmelerin rasyonel karar almasını engellemektedir (Aydın, 2007).

Finansal erişim bireylerin veya işletmelerin kredi, mevduat, ödeme, sigorta ve risk yönetimi gibi hizmetleri gibi finansal ihtiyaçlara erişebilme ihtiyacı olarak tanımlanabilir (Güney, 2019). Firmalar, kuruluş aşamasından itibaren faaliyetine devam ettiği her aşamada finansmana ihtiyaç duyabilmektedir. İşletmeler doğru zamanda doğru finansmanı temin ederek kârlarını maksimize edebilmektedir. Finansman ihtiyacı ve bu ihtiyacın karşılanması süreci işletmelere maliyet olarak yansımaktadır. Firmalar maliyet avantajı yaratabilmek için ihtiyaç duyabileceği finansmanın ne kadarını yabancı kaynak ile ne kadarını da öz kaynak ile

finanse edeceğini en iyi şekilde ayarlaması gerekmektedir. Bu bağlamda firmalar, varlık kaynak yönetimini en etkin bir şekilde yürüterek finansman maliyetini en aza indirebilir.

İşletmeler her dönemde fonlara ihtiyaç duymaktadır iyi bir finans yönetimi işletmenin hangi dönemde ne kadar finansmana ve bu finansmanın fonlarının hangi kaynaklardan toplanması gerektiğini iyi bilmelidir. İşletmeler, fon ihtiyaçlarını çeşitli kuruluşlardan çeşitli finansman araçları vasıtasıyla elde edebilmektedir. Bu finansal kuruluşlar, bankalar, forfaiting şirketleri, Kredi Garanti Fonu (KGF), Faktöring, Leasing, Türev araçlar, Sermaye piyasası araçları, oto finansman ve katılım bankalarıdır.

4. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN YAPISI VE GELİŞİMİ

Organize Sanayi Bölgeleri 19. yy. sonlarında sanayi devrimi ile birlikte önem kazanmaya başlamıştır. OSB'lerin ilk uygulaması 1897 yılında İngiltere'de Trafford Parkta kurulan sanayi bölgeleridir (Cansız, 2010). Bununla birlikte OSB'ler dünyanın neredeyse bütün ülkelerinde devlet desteğiyle uygulamaya konulmuştur. Türkiye'de sanayileşme Cumhuriyet dönemiyle birlikte yoğunluk kazanmış olup ekonomik kalkınma özel kesim girişimlerine bırakılmıştır. Ancak özel kesim girişimcilerin sermayelerinin yetersiz olması sonucu 1931 yılında I. Beş Yıllık Sanayi Planı devreye konulmuştur. Sanayileşmenin artmasıyla birlikte planlı ve organize sanayi bölgelerine ihtiyaç duyulmuştur bunların sonucunda OSB uygulamalarına 1962 yıllarında başlanmış olup günümüze kadar ise 213 adet OSB projesi hizmete sunulmuştur. 1962 yılından 2002 yılına kadar 70 adet OSB tamamlanmış olup 2003 ten 2021 yılına kadar ise 143 adet OSB projesi tamamlanmıştır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022).

4.1. Diyarbakır'da OSB'lerin Yapısı

Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi (DOSB) 16.04.2001 tarihinde tüzel kişilik kazanmış ve 4 etaptan oluşmaktadır. 4. Etapın (2.ilave) OSB alanına yönelik parselasyon ve alt yapı proje çalışmaları devam etmektedir. 1. 2. ve 3. Etaplarda 277 adet firma bulunmaktadır. Bu firmalardan 200 tanesi üretim faaliyetine devam etmektedir. Henüz faaliyet göstermeye başlamayan 33 firma inşaat aşamasında olup 34 firma proje aşamasında 10 firma da kapalı durumda bulunmaktadır (DOSB, 2021). Diyarbakır OSB'nin %83,60'ı dolu olup proje halindeki firmaların da eklenmesi durumunda bu oran %95,82 ye çıkmaktadır. Hali hazırda 7500 kişi DOSB'da istihdam edilmektedir. Atık su tesisi ve 4. Etapın devreye girmesiyle birlikte istihdamın 15000'e çıkması beklenmektedir. (DOSB, 2021).

DOSB'nin yer seçimi 1990 yılında kesinleşmiş 1991-1995 yılları arasında ise arsa kamulaştırılması yapılmıştır. 1996 yılında ilk arsa tahsisi ve 2001 yılında ise tüzel kişilik kazanmıştır (DOSB, 2022). Diyarbakır OSB'de aktif bir şekilde faaliyet gösteren 208 firma bulunmaktadır. Bu firmalar faaliyet alanları bakımından; Gıda 36, Ağaç İşleri ve Mobilya 23, Tekstil 20, Metal işleme 18, İnşaat ve İnş. Malzemeleri 15, Mermer 15, Elektrik 14, Plastik ve Kauçuk 10, Araç - Tarım Ekipmanları 7, Yapı Kimyasalları 5, Ambalaj 3, Kozmetik 3, Cam ve Cam Ürünleri 2, Seramik 2, Tıbbi Malzeme 1, diğer işletmeler ise 34 adettir (Bulut, 2022). Ayrıca Diyarbakır Tekstil İhtisas OSB'nin de 2012 yılında kuruluş çalışmalarına başlanmış olup gerekli çalışmaların tamamlanması ve Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığından izin alınmasıyla 11.05.2016 yılında tüzel kişilik kazanmıştır. 3.500-20.000 m² arasında değişen büyüklüklerde 105 adet sanayi parseli bulunmakla birlikte 10.000 kişinin istihdam edilmesi beklenmektedir (DTİOSB, 2021).

5. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatürde OSB'lerde faaliyet gösteren firmaların yapısı, yerleşimi, üretim türleri, finansmana erişimi, finansman yapısı konulu çok sayıda çalışma bulunsa da Katılım bankalarının finansal açıdan incelenmesine yönelik yapılan çalışma sayısı sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu çalışmalara değinilecek olunursa;

Çağlar (2006) çalışmasında kümelenme ve OSB yapılarında yerleşme politikalarının rekabet gücü üzerinde yarattığı etkiyi değerlendirmeyi amaçlamıştır. Kök vd. (2008) NACE sınıflandırmasına bağlı olarak kümelenme analizleri çerçevesinde verimlilik ve etkinliğin değerlendirilerek analizler çerçevesinde parametrik ve non-parametrik göstergelere göre ülke içi rekabetin sürdürülebilirliği ve rekabet edilebilirliği kriterlerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda Türk ekonomisinin rekabet gücünün arttığı ölçüde ulusal firmaların da rekabet gücünün arttığı, ulusal rekabet gücünün kazandırılabilmesi için artan verimlilik, azalan bağımlılık ilkesinin önemli olduğu vurgulanmıştır. İbicioğlu vd. (2008) çalışmasında OSB'lerin yönetiminin karşılaştıkları bürokratik engeller ve yasal düzenlemeler ile yönetim performansı arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Mevcut yasaların yetersiz olduğu diğer yasal düzenlemelerle çeliştiği bunun da bürokrasiye neden olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda OSB'lere ait yasal düzenlemelerin yeniden ele alınması gerektiği ortaya çıkmıştır. Öndeş ve Güngör (2013) çalışmasında KOBİ'lerin ekonomiye katkıları ve diğer kuruluşlarla olan ilişkileri incelemeyi amaçlamıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda ankete katılan firmaların hepsinin küçük işletme olduğu, finansman temininde çok zorluk çeken KOBİ'lerin yatırımlarda leasing, barter

sistemi, forfaiting, franchising, risk yönetimi, factoring gibi alternatifleri de kullandıkları belirlenmiştir.

OSB'ler özelinde yapılan bir diğer çalışmada ise Onat vd. (2014) öncelikle risk kavramı, açıklanmış risk yönetiminin nasıl olması gerektiği ve riskten nasıl kaçılması gerektiği açıklanmıştır. Antalya-Burdur-Bucak Organize Sanayi Bölgelerinde yapılan çalışmada risk analizi, risk yönetimi ve riskten kaçınma yöntemleri incelenmiştir. Dağlar (2015) tarafından yapılan çalışmada, OSB'lerin kurumsallaşma durumu araştırılarak karşılaştıkları sorunları tespit edip çözüm önerileri geliştirme amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda OSB'lerin önemli sorunlarının, yönetim yapısı, nitelikli eleman bulamama, enerji, mevzuat, ulaşım ve imarla ilgili sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Kılıçlı ve Aygün (2018) tarafından yapılan çalışmada Van OSB'de faaliyet gösteren firmaların karşılaştıkları finansal sorunlar incelenerek bu sorunların çözümlerine yönelik öneriler geliştirilmiştir. Yapılan çalışmada firmaların finansal sorunları açısından en önemli sorunlarının Döviz kuru, Enflasyon ve Faiz belirsizliği, Gelir-Gider dengesizliği, Maliyetlerdeki artışlar ve Reel faizlerin yüksek olması gösterilmektedir.

Özcan (2020) Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin tarihsel gelişimi sürecinde mekânsal analiz ve OSB'lerin ekonomik analizleri yapılarak nasıl bir gelişme gösterdikleri, OSB'lerin sanayi arzına yeterli cevap verip veremediği ve iller bazında sektörel yığılmaları araştırılmıştır. Ayrıca sanayileşmenin her ne kadar planlı bir şekilde yapıldığı buna yönelik teşviklerin verildiği belirtilmişse de sanayide kutuplaşmanın mevcut olduğu yığılmanın batı kesimlerde fazla doğuda ise daha seyrek olduğu incelenmiştir. Karadeniz ve Yılmaz (2021) Sanayileşmenin büyük bir çoğunluğunun batıda olması Doğu Anadolu bölgesinin ise sanayileşme alanında en geri kalmış bölge olmasının sanayileşmenin bölgesel anlamda bir dengesizlik yarattığını belirtilmekte olup planlı sanayileşme hamleleri için tasarlanan Organize Sanayi Bölgelerinin il ekonomisindeki önemi Erzincan Organize Sanayi Bölgesi üzerinde yapılan çalışmayla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Diyarbakır OSB özelinde yapılan çalışmada Bulut (2022) çalışmasında Diyarbakır OSB'de faaliyet gösteren sanayi temelli firmaların üniversite ile işbirliği tespit edilerek sanayi ile üniversite işbirliğinin geliştirilmesi ve bu gelişmede ar-ge, inovasyon faaliyetleri ile rekabetçi ve yenilikçi bir yapı kazanarak mevcut kaynakları en etkin şekilde kullanılması amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda üniversite ve sanayiciler arasında karşılıklı güvenin tahsis edilmesi, sanayiciler ve akademisyenler arasında daha fazla iletişimin sağlanması, sanayiye rekabetçi bir yapı kazandırılarak sanayicilerin yeniliklere açık hale getirilmesi ve akademisyenlerin endüstriyel uygulamalar hakkında bilgilendirilmesi gerektiğine

değınilmiştir. Tatlı ve Akçay (2022) ise çalışmasında Van Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin kurumsal yönetim anlayışında sorumluluk, adil olma, şeffaflık ve hesap verilebilirliğini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda KOBİ'lerin kurumsal yönetim anlayışına sahip olabilmesi için büyümeleri gerektiği ve sağlıklı bir büyüme için ise mesleki danışmanlık, bilgilendirme eğitimleri, yeterli finansal desteklerin alınması gerektiği belirtilmiştir.

6. FİNANSMANA ERİŞİMDE KATILIM BANKACILIĞI'NIN KULLANIMI

Çalışmanın bu bölümünde finansmana erişimde katılım bankacılığının kullanımı firmalar üzerinde uygulama yapılarak ortaya konulmuştur. Diyarbakır OSB'de faaliyet gösteren firmalardan elde edilen veriler analiz edilerek firmaların finansmana erişiminde katılım bankalarının rolü tespit edilmeye çalışılmıştır.

6.1. Araştırmanın Amacı

Dünyada geleneksel finansal sistemlerin dışında dünyada yeni yeni kabul görmeye başlayan İslami finansal yöntemler Türkiye'de Katılım Bankaları aracılığıyla yürütülmektedir. Diyarbakır'da OSB'de faaliyet gösteren firmaların yöneticilerinin Katılım Bankaları hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları, karşılaşmış oldukları finansal sorunların neler olduğu ve bu sorunları çözmeye Katılım Bankaları ile ne düzeyde iletişim halinde oldukları araştırılmaktadır. Katılım Bankalarının firmaların karşılaşmış oldukları finansal sorunları çözmeye yeteri kadar ürün sunup sunmadıkları, Katılım Bankalarının kendilerini ve bankacılık sistemlerini firma yöneticilerine yeteri kadar ifade edip edemediklerinin analizleri ve araştırmaya yönelik hipotezlerin yapılması amaçlanmıştır.

6.2. Araştırmanın Sınırları ve Örneklem Büyüklüğü

Araştırmanın örnekleme Diyarbakır OSB'de ve Diyarbakır Tekstil İhtisas OSB'de faaliyet gösteren firmalardan oluşmaktadır. Örneklem büyüklüğü Diyarbakır OSB ve DTİOSB'de aktif bir şekilde faaliyet gösteren 208 firmadan meydana gelmektedir. Organize Sanayi Bölgesinde kuruluş aşamasında bulunan ve atıl durumda olan firmalar örnekleme dâhil edilmemiş olup çalışmada aktif faaliyet gösteren firmalardan 104 firma sorulan soruları cevaplamışlardır.

6.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Diyarbakır OSB'de faaliyet gösteren firmalarla yapılan anket dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde demografik bilgiler elde edilmeye

çalışılmış, firmaların Katılım Bankaları ile ilişkileri araştırılmıştır, bu bölümde katılımcılara daha önceden yapılan anketlerden elde edilen 34 soru yönlendirilmiştir (Barut, 2014). İkinci Bölümde firma yöneticilerinin İslami finans ve Katılım Bankacılığı algısı ölçülmeye çalışılmıştır bunun için katılımcılara İslami finans ve Katılım Bankacılığı algısını ölçmeye yönelik 8, Firmaların Katılım Bankasını tercih nedenlerine yönelik 7 ve Katılım Bankalarının KOBİ'lerin gelişimine katkılarına yönelik 6 soru sorulmuştur. Ankette yer alan sorular (Özen vd, 2016; Öndeş vd., 2018) tarafından hazırlanan anketlerden derlenmiştir. Üçüncü bölümde Katılım Bankalarının tercih edilme nedenleri araştırılmış (Ekinci vd., 2018; Uran vd., 2019) anketlerden derlenen on soru katılımcılara sorulmuştur. Son bölümde ise Katılım Bankalarının KOBİ'lerin gelişimine katkıları araştırılmıştır. Burada da (Gönen vd., 2019) anketlerden on soru derlenmiş ve katılımcılara sorulmuştur. Elde edilen veriler SPSS versiyon 26 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Ankette tek cevap verilebilen sorularda programın Frequencies bölümünden yararlanılmıştır. Birden fazla cevap verilebilen sorularda Define Multiple Response Sets bölümünden yararlanılmıştır. Likert tipi anket sorularında ise Crombach's Alpha fonksyonu kullanılmış, Hipotezlerde ise One-Way ANOVA testi yapılmış olup anlamlı farklılıkların tespit edilmesi halinde Post Hoc Tukey testi kullanılmıştır.

6.4. Araştırma Etik Beyanı

Çalışmada anket formunun bilimsel ve etik yönden uygunluğu Şırnak Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Etik Kurulundan 03.11.2021 tarih ve 2021/116 sayılı etik kurul uygunluk beyanı ile alınmıştır. Diyarbakır OSB Müdürlüğü'nden de saha araştırma izni alınmıştır.

7. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Tablo 2. Firmalar Hakkında Genel Bilgiler

Faaliyet Süresi	Firma Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
1-3 yıl arası	28	27,2	28,0	28,0
4-6 yıl arası	15	14,6	15,0	43,0
7-9 yıl arası	17	16,5	17,0	60,0
10-12 yıl arası	34	33,0	34,0	94,0
13 yıl ve üzeri	6	5,8	6,0	100,0
Toplam	100	97,1	100,0	
Hukuki Statüsü	Firma Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Şahıs Şirketi	15	14,4	14,6	14,6
Limited Şirket	60	57,7	58,3	72,8
Anonim Şirket	27	26,0	26,2	99,0
Kooperatif Şirket	1	1,0	1,0	100,0
Toplam	103	99,0	100,0	
Yıllık Ortalama Cirosu	Firma Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
0-2 Milyon Arası	18	17,3	20,2	20,2
2-5 Milyon Arası	20	19,2	22,5	42,7
5-10 Milyon Arası	19	18,3	21,3	64,0
10-50 Milyon Arası	22	21,2	24,7	88,8

50 Milyon ve Üzeri	10	9,6	11,2	100,0
Toplam	89	85,6	100,0	
Firmanın Sermayesi	Firma Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
1 Milyondan Az	24	23,1	26,7	26,7
1-3 Milyon Arası	27	26,0	30,0	56,7
3-5 Milyon Arası	12	11,5	13,3	70,0
5-10 Milyon Arası	10	9,6	11,1	81,1
10 Milyon Ve Üzeri	17	16,3	18,9	100,0
Toplam	90	86,5	100,0	
Çalışan Personel Sayısı	Firma Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
1-10 Arası	13	12,5	12,7	14,7
11-30 Arası	34	32,7	33,3	48,0
31-50 Arası	21	20,2	20,6	68,6
51-100 Arası	12	11,5	11,8	80,4
101 Ve Üzeri	20	19,2	19,6	100,0
Toplam	102	98,1	100,0	

Firmaların faaliyet süreleri incelendiğinde ankete katılan firmalardan 34 firmanın 10-12 yıl arasında faaliyet gösterdiği, bunu takip eden 28 firmanın ise 1-3 yıl arasında kurulduğu görülmektedir. 17 firmanın 7-9 yıl, 15 firmanın 4-6 yıl 6 firmanın ise 13 yıldan fazladır faaliyet gösterdiği görülmektedir. Burada firmaların büyük bir çoğunluğunun tecrübeli firmalar olduğu ve son dönemlerde yeni kurulan firmalarda bir artış gerçekleştiği görülmektedir.

Firmalar hukuki yapıları açısından incelendiğinde, ankete katılan 60 firmanın Limited Şirketi, 27 firmanın Anonim Şirketi, 15 firmanın Şahıs Şirketi ve 1 tane de Kooperatif Şirketi olarak faaliyet gösterdiği görülmektedir. Ankete katılan firmaların yıllık ortalama cirosu en yüksek olan (10-50 milyon arası) 22 firma bulunmaktadır. 0-2 milyon ile 10-50 milyon arasında yıllık cirosu bulunan firmaların sayısının birbirilerine çok yakın olduğu görülmektedir. 50 milyon cironun üzerinde ise 10 tane olduğu tespit edilmiştir. Bu da yıllık ortalama cirosu yüksek olan firmaların çok fazla olmadığı sonucunu doğurmaktadır.

Sermayesi 1 milyondan daha düşük olan 24 firma, 1-3 milyon arası ise 27 firma olduğu gözlenmektedir. Sermayesi 10 milyon ve üzeri olan firma 17 tane, 5-10 milyon arasında ise 10 firmanın olduğu görülmektedir. Firmalarda çalışan personel sayısına bakılırsa 34 firmada 11-30 personel, 21 firmada 31-50 personel, 20 firmada ise 100 üzerinde personel çalıştığı, 13 firmada 10'dan az personel istihdam edildiği, 12 firmada ise 51-100 personelin bulunduğu görülmektedir. Burada 100 personelin üzerinde çalışan firmalar toplamın yüzde 19,2'lik kısmını oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 3. İşletme Yöneticileri Hakkında Genel Bilgiler

İŞLETME YÖNETİCİSİ			
İşletme Yöneticisi	Yöneticiler	Yüzde	Kümülatif Yüzde
İşletme Sahibi	86	82,7%	82,7%
Bağımsız Profesyonel Yöneticiler	10	9,6%	92,3%

İşletme Ortağı Olan Profesyonel Yöneticiler		8	7,7%	100%
Toplam		104	100,0%	
Yönetici Yaşı	Yönetici Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
25-35 yaş arası	14	13,6	14,4	14,4
36-45 yaş arası	46	44,7	47,4	61,9
46-55 yaş arası	22	21,4	22,7	84,5
56-65 yaş arası	12	11,7	12,4	96,9
65 yaş üstü	3	2,9	3,1	100,0
Toplam	97	94,2	100,0	
Yöneticinin Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İlkokul	15	14,4	16,0	16,0
Ortaokul	11	10,6	11,7	27,7
Lise	27	26,0	28,7	56,4
Lisans/Önlisans	32	30,8	34,0	90,4
Y.Lisans/Doktora	9	8,7	9,6	100,0
Toplam	94	90,4	100,0	

Tablo 3 incelendiğinde, toplam firmaların %82,7'sine denk gelen 86 firmanın işletme sahibi tarafından yönetildiği 10 firmanın profesyonel yöneticiler tarafından yönetildiği ve 8 firmanın ise işletme ortağı olan profesyonel yöneticiler tarafından yönetildiği görülmektedir. Firma yöneticilerinden 97 tanesi yaşını bildirmiştir. Firmada yönetici olanların genellikle 36 ile 45 yaş arasında yoğunlaştığı, 25 ile 35 yaş arasındaki yönetici sayısının 14, 46 ile 55 yaş arasında 22, 56 ile 65 yaş arasında ise 12 yöneticinin olduğu görülmektedir. Katılımcılar eğitim durumu açısından incelendiğinde soruya cevap veren 94 katılımcıdan %56,4'ünün ilkökul, ortaokul ve lise mezunu olduğu, toplamın %39,5'ini oluşturan 41 yöneticinin ise önlisans, lisans ve yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 4. İşletme Faaliyetlerinin Bulunduğu Sektörler

İŞLETMENİN FAALİYETTE BULUNDUĞU SEKTÖR				
	Firma Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İnşaat Taahhüt	3	2,9	2,9	2,9
Perakende, Toptan Ticaret	2	1,9	1,9	4,9
Tekstil ve Tekstil Ürünleri	22	21,2	21,4	26,2
Gıda, İçki ve Tütün	11	10,6	10,7	36,9
Orman Ürünleri ve Mobilya	11	10,6	10,7	47,6
Taş Toprak Ürünleri	15	14,4	14,6	62,1
Hizmet Sektörü	1	1,0	1,0	63,1
Metal Eşya Araç Gereç İmalatı	14	13,5	13,6	76,7
Kimya Petrol ve Plastik Ürünler	10	9,6	9,7	86,4
Enerji	5	4,8	4,9	91,3
Diğer Sektörler	9	8,7	8,7	100,0
Toplam	103	99,0	100,0	

Tablo 4 verilerine göre en yoğun kümelenme 22 firma ile tekstil ve tekstil ürünleri sektöründe olduğu görülmektedir. 15 firma taş ve toprak ürünleri sektöründe, 14 firma metal eşya ve araç gereç imalatı, 11'er firma da gıda, içki ve tütün ile orman ürünleri ve mobilya sektöründe faaliyet göstermektedir.

Tablo 5. Firmanın Dış Ticaret Faaliyetleri

DIŞ TİCARET FAALİYETİ VAR MI				
Dış Ticaret Faaliyeti	Firma Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hayır	54	51,9	52,4	52,4
Evet	49	47,1	47,6	100,0
Toplam	103	99,0	100,0	

Yöneticilerin Yabancı Dil Bilme Oranı

Yabancı Diller	Firma Yöneticileri	Yüzde	Kümülatif Yüzde
İngilizce	31	79,5%	79,5%
Arapça	4	10,3%	89,8%
Almanca	2	5,1%	94,9%
Farsça	2	5,1%	100%
Toplam	39	100,0%	

Yıllık İhracat Oranı	Firma Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
1-3 Milyon Arası	23	22,1	46,9	46,9
3-5 Milyon Arası	10	9,6	20,4	67,3
5-10 Milyon Arası	8	7,7	16,3	83,7
10-20 Milyon Arası	2	1,9	4,1	87,8
20 Milyon ve Üzeri	6	5,8	12,2	100,0
Toplam	49	47,1	100,0	

Katılımcı firmalardan 49 tanesinin dış ticaret faaliyetinin olduğu 54 tanesinin ise dış ticaret faaliyetlerinin bulunmadığı belirlenmiştir. Firma yöneticilerinin yabancı dil bilmesi oranları incelendiğinde 31'inin İngilizce, 4'ünün Arapça, 2'sinin Almanca ve 2'sinin de Farsça bildiği görülmektedir. Dış ticaret faaliyetinde bulunan firmaların ihracat rakamları incelendiğinde ise 23 tanesinin 1-3 milyon arasında ihracat yaptığı 10 tanesinin 3-5 milyon arasında ihracat gerçekleştirdiği, 16 firmanın da 5 milyon üzeri ihracat yaptığı görülmektedir.

Tablo 6. Firmanın Yaşadığı Finansal Sorunlar

Kredi Kullanırken Karşılaşılan Güçlükler	Örneklem	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Teminat sıkıntısı	15	13,8%	13,8%
Kefil bulamama	1	0,9%	14,7%
Bankanın uyguladığı resmi prosedürlerin güçlüğü	19	17,4%	32,1%
Piyasa istihbaratı olumsuzluğu	2	1,8%	33,9%
Kredi faiz oranlarının yüksek olması	63	57,8%	91,7%
Bilanço kâr ve zarar cetveli yetersizliği	9	8,3%	100%
Toplam	109	100,0%	

NE SIKLIKLA FİNANSAL SORUN YAŞIYORSUNUZ

	Firma Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç	21	20,2	21,0	21,0
Ara Sıra	64	61,5	64,0	85,0
Sık Sık	13	12,5	13,0	98,0
Sürekli	2	1,9	2,0	100,0
Toplam	100	96,2	100,0	
Kayıp	4	3,8		
Toplam	104	100,0		

Firmanın Olası Nakit İhtiyacı	Firma Sayısı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
-------------------------------	--------------	-------	-----------------

	Örneklem	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Şirket Sahibi	64	52,5%	52,5%
Bankalardan	48	39,3%	91,8%
Borçlanarak	7	5,7%	97,5%
Diğer	3	2,5%	100%
Toplam	122	100,0%	
Firmaların Yaşadığı Finansal Sorunlar			
Çalışma sermayesinin azalması (borçlar> varlıklar)	8	1,7%	1,7%
Kredi temininde zorluklar	11	2,4%	4,1%
Nakit giriş çıkış dengesini sağlayamama	42	9,2%	13,3%
Teminat yetersizliği	16	3,5%	16,8%
Faaliyetlerden beklenen nakdi sağlayamama	32	7,0%	23,8%
Piyasa Durgunluğu	77	16,8%	40,6%
Finansal Teşviklerin Yetersizliği	42	9,2%	49,8%
Rekabet Zayıflığı	37	8,1%	57,9%
Tam Kapasite ile Çalışamama	36	7,8%	65,7%
Maliyetlerdeki Artış	89	19,4%	85,1%
Tahsilatların Zamanında Yapılamaması	64	13,9%	98,9%
Kur Farkı	5	1,1%	100%
Toplam	459	100,0%	

Katılımcıların kredi kullanırken yaşadıkları güçlükler bakıldığında, Ankete katılan firmaların %57'si en çok kredi faiz oranlarının yüksek olması konusunda günlük yaşadığını, %17'sinin bankaların uyguladığı prosedürlerin güçlüğünden dolayı problem yaşadığını, yaklaşık %14'ünün teminat bulamamadan dolayı kredi kullanmada problem yaşadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte kefil bulamama, piyasa istihbarat olumsuzluğu ile bilanço, kar ve zarar cetvelinin yetersizliği de yaşanan sorunlardandır.

Katılımcılara ne sıklıkla finansal sorun yaşadıkları sorulduğunda, katılımcı firmaların 21 tanesi hiç finansal sorun yaşamadığını belirtmekte 64 tanesinin ara sıra, 13 tanesinin sık sık, 2 tanesinin ise sürekli finansal sorun yaşadığını belirtilmiştir. Bu sonuçlar firmaların aşırı derecede finansal sorun yaşamadığını göstermektedir. Firmaların olası nakit ihtiyacının nasıl tedarik edildiği ile ilgili tablo sonuçları incelendiğinde firmaların olası nakit ihtiyaç temininin büyük bir çoğunluğunun firma sahibi tarafından karşılandığı, bunun dışında banka kredileri yoluyla dafon ihtiyacının karşılandığı görülmektedir.

Ankete katılan firmaların yaşadığı en büyük finansal sorun maliyetlerdeki artışlardır (%19.4), bunu piyasadaki durgunluk (%16.8) ve tahsilatların zamanında yapılamaması (%13.9) takip etmektedir. Bununla birlikte finansal teşviklerin yetersizliği ve nakit giriş çıkış dengesinin sağlanamaması konusunda aynı oranda sorunlar yaşanmaktadır. En az sorun ise kur farkı ve çalışma sermayesinin azalmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 7. Katılım Bankaları Hakkında

Ne kadar Süredir Katılım Bankalarıyla Çalışıyorsunuz?				
Çalışılan Yıl	Firma Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Katılım Bankaları Ürünleri Hakkında Ne Kadar Bilgi Sahibi Olunduğu				
	Firma Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Bilgi Sahibi Değilim	44	42,3	45,4	45,4
Kısmen Bilgi Sahibi	32	30,8	33,0	78,4
Detaylıca Bilgi Sahibi	21	20,2	21,6	100,0
Toplam	97	93,3	100,0	
1	4	3,8	13,3	13,3
2	5	4,8	16,7	30,0
3	6	5,8	20,0	50,0
4	4	3,8	13,3	63,3
5	2	1,9	6,7	70,0
6	3	2,9	10,0	80,0
7	3	2,9	10,0	90,0
10	2	1,9	6,7	96,7
20	1	1,0	3,3	100,0
Toplam	30	28,8	100,0	
Katılım Bankalarının Ürün Çeşitliliği				
Kullanılan Ürünler	Firma Sayısı	Yüzde	Kümülatif Yüzde	
Taksitli Ticari Finansman	4	12,5%	12,5%	
Tedarik Finansmanı	4	12,5%	25,0%	
İşletme Finansmanı	6	18,8%	43,8%	
Kredi Garanti Fonu	8	25,0%	68,8%	
Gayri Nakdi Finansman	7	21,9%	90,7%	
(Teminat Mektubu, Akreditif)				
KOBİ Kart	1	3,0%	93,7%	
Diğer	2	6,3%	100%	
Toplam	32	100,0%		

Çalışmanın amacına yönelik yapılan önemli bölümlerden biri de firmaların katılım bankası algılarıdır. Bununla ilgili sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir. Katılım bankaları ürünleri hakkında ne kadar bilgi sahibi olunduğu sorusunu 97 firma cevaplamıştır. Tablo incelendiğinde, katılım bankaları ürünleri hakkında ne kadar bilgi sahibi olunduğu sorusuna verilen yanıtlara göre katılımcı firmalardan 15 tanesinin 1 ile 3 yıldır katılım bankaları ile çalıştığı, 9 tanesinin 4 ile 6 yıl arasında 6 tanesinin ise 7 yıl ve üstü katılım bankaları ile çalıştığı görülmektedir. Firma yöneticilerinin 44 tanesi katılım bankacılığı hakkında bilgi sahibi olmadığı, 32 tanesinin kısmen bilgi sahibi olduğu, toplamda 97 katılımcının 21 tanesinin ise detaylıca bilgi sahibi olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılım sağlayan 30 firma sadece katılım bankalarıyla çalışmaktadır. Katılım Bankalarının ürünlerini kullanan firmalardan 8 tanesinin KGF, 7 tanesinin gayri nakdi finansman, 6 tanesinin işletme finansmanı kullandığı görülmektedir. Taksitli ticari finansman ve tedarik finansmanı kullanan firmalar 4’er tane olup 1 firma da KOBİ kart kullanmaktadır.

Firmaların İslami Finans ve Katılım Bankacılığı Algısı Ölçümü, Firmaların Katılım Bankasının Tercih Nedenleri ve Katılım Bankacılığının KOBİ’lerin gelişimine katkıları Likert

tipi ölçeklendirmede ölçülmüştür. Likert tipi ölçeklendirmede kullanılan yöntem Cronbach's Alfa katsayısı bu katsayı bu ölçekte bulunan soruların varyanslarının toplamının bütün varyanslara oranı ile bulunan ağırlıklı standart değişimin ortalamasıdır. Ölçekte yer alan soruların homojen bir yapıyı açıklamak üzere bir bütün oluşturup oluşturmadığını araştırmaktadır.

$0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir

$0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir

$0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir

$0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Terzi, 2019).

Tablo 8. İslami Finans ve Katılım Bankacılığı Algısı Ölçümü

Güvenilirlik İstatistikleri			
Cronbach's Alpha	Standartlaştırılmış Ögelere Dayalı Cronbach's Alpha	Soru Sayısı	
0,786	0,790	8	
İstatistik Ögeleri			
İslami Finans ve Katılım Bankacılığı Algısı Ölçümü	Ortalama	Standart Sapma	Örneklem Büyüklüğü
İslami Finans sisteminde faiz yer almamaktadır	3,27	1,230	30
Katılım Bankalarını güvenilir bulmaktayım.	3,50	,861	30
İslami Bankacılık, geleneksel bankacılık sisteminin iyi bir alternatifidir	3,13	1,106	30
Katılım bankacılığının ürün çeşitliliğini yeterli buluyorum	2,60	,894	30
Katılım bankalarının iddia ettikleri gibi faizsiz işlem yürüttüklerine inanıyorum.	2,67	1,093	30
Katılım bankalarının dini hassasiyetleri gözettiklerini düşünüyorum	2,83	1,020	30
Katılım bankalarını diğer bankalarla karşılaştırdığımda hizmet kalitesinin daha iyi olduğunu düşünüyorum	2,90	,923	30
Katılım Bankaları, geleneksel bankalar gibi bilişim sistemini iyi derecede kullanmaktadır.	3,73	,828	30

Tablo 8’de yer alan likert tipi ölçek sonuçları incelendiğinde yukarıda verilen ölçek aralığına göre Cronbach’s Alpha değerinin 0,786 olması ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. İslami finans ve Katılım Bankacılığı algısı ölçümünde katılımcılara sorulan “*Katılım Bankaları, geleneksel bankalar gibi bilişim sistemini iyi derecede kullanmaktadır*” sorusu 3,73 ortalama ile en yüksek ortalamaya sahip bunu 3,50 ortalama ile “*Katılım Bankalarını güvenilir bulmaktayım*” cevabı gelmiştir. Yani katılım bankaları ile çalışan firmalar Katılım Bankalarının Geleneksel Bankalar gibi bilişim sistemlerini iyi kullandıklarını belirtmişlerdir ve Katılım Bankalarını güvenilir bulmaktadırlar. Katılımcılar “*Katılım Bankacılığının ürün çeşitliliğini yeterli buluyorum*” sorusuna cevap verenler 2,60 ile en düşük

ortalamaya sahipler, bunu 2,67 ortalama ile en düşük ikinci ortalamaya sahip “*Katılım Bankalarının iddia ettikleri gibi faizsiz işlem yürüttüklerine inanıyorum*” sorusuna verilen cevaplardır.

Tablo 9. Firmaların Katılım Bankasının Tercih Nedenleri

Güvenilirlik İstatistikleri			
Cronbach's Alpha	Standartlaştırılmış Ögelere Dayalı Cronbach's Alpha	Soru Sayısı	
,824	,821	7	
İstatistik Ögeleri			
Firmaların Katılım Bankasının Tercih Nedenleri	Ortalama	Standart Sapma	Örneklem
İki tür banka arasında seçim yapmak zorunda kalırsam, getirilerinin İslami şartlara uygunluğuna bakarak tercih yaparım.	3,43	1,165	30
İslami bankacılığa yatırım yaparken dini açıdan zorunluluk hissediyorum.	2,90	1,155	30
İslami bankacılığın bana uygun yatırım ürünleri sunduğunu düşünüyorum.	2,87	1,137	30
Katılım Bankalarının hizmet sunduğu ortam ve çalışanların samimiyeti Katılım Bankası tercihimde önemli rol oynar.	3,10	1,029	30
Her türlü finansman ihtiyacımı katılım bankacılığı aracılığıyla sağlamaktayım.	2,43	1,040	30
İslami bankacılık kredi alma konusunda geleneksel bankacılıktan daha iyi fırsatlar sunar.	2,60	1,102	30
Yatırımlarım, Katılım bankalarında geleneksel bankalara göre daha güvencedir.	2,93	1,202	30

Firmaların Katılım Bankalarının tercih nedenlerinin araştırıldığı bu ölçekte “*iki tür banka arasında seçim yapmak zorunda kalırsam, getirilerinin İslami şartlara uygunluğuna bakarak tercih yaparım*” sorusuna 3,43 ortalama ile en yüksek cevap verilmiştir. “*Katılım Bankalarının hizmet sunduğu ortam ve çalışanların samimiyeti Katılım Bankası tercihimde önemli rol oynar*” sorusuna verilen 3,10 ortalama ile ikinci en yüksek cevap verilmiştir. Katılımcılar tarafından “*Her türlü finansman ihtiyacımı katılım bankacılığı aracılığıyla sağlamaktayım*” sorusuna verilen cevaplar 2,43 ortalama ile en düşük ortalamaya sahiptir. “*İslami bankacılık kredi alma konusunda geleneksel bankacılıktan daha iyi fırsatlar sunar*” sorusuna verilen cevap ile 2,60 ortalamaya sahiptir, bir önceki ölçeklendirme de de en düşük ortalamanın Katılım Bankalarının ürün çeşitlerinin yetersiz olduğu belirtilmiş olup bu ölçeklendirmede en düşük ortalamaya sahip iki soruyla ilişkili olduğu açıktır.

Tablo 10. Katılım Bankacılığının KOBİ'lerin Gelişimine Katkıları

Güvenilirlik İstatistikleri		
Cronbach's Alpha	Standartlaştırılmış Ögelere Dayalı Cronbach's Alpha	Soru Sayısı
,792	,796	6

İstatistik Ögeleri			
Katılım Bankacılığının KOBİ'lerin Gelişimine Katkıları	Ortalama	Standart Sapma	Örnekle m
Katılım Bankalarının KOBİ'lere sunduğu ürün ve hizmetler yeterli düzeydedir	2,67	,959	30
Katılım Bankacılığı, KOBİ'lerin gelişimi için yeterli finansman sağlayabilme gücündedir.	2,93	,980	30
Katılım Bankaları, KOBİ'lere destek konusunda gerekli kolaylıkları sağlamaktadır.	2,90	,995	30
Katılım Bankacılığının yaygınlaşması İslami hassasiyeti olan KOBİ'lerin finansla erişim maliyetlerini düşürecektir	2,80	1,064	30
Katılım Bankacılığı KOBİ'lerin finansal açıdan daha kontrollü ilerlemesine olanak sağlamaktadır.	2,97	,850	30
Katılım Bankalarına finansman temin noktasında muhatap sorunu yaşamamaktayım.	3,47	1,008	30

Firmalara Katılım Bankacılığının KOBİ'lerin gelişimine katkıları ile ilgili sorular sorulduğunda 3,47 en yüksek ortalama ile “*Katılım Bankalarına finansman temin noktasında muhatap sorunu yaşamamaktayım*” cevabı verilmektedir. Bunu 2,97 ortalama ile “*Katılım Bankacılığı KOBİ'lerin finansal açıdan daha kontrollü ilerlemesine olanak sağlamaktadır*” cevabı takip etmektedir. Katılımcılar finansman temin noktasında herhangi bir muhatap sorunu yaşamamakta ve KOBİ'lerin finansal açıdan kontrollü ilerleyeceğine inanmaktadır. Katılımcılar, 2,67 en düşük ortalama ile “*Katılım Bankalarının KOBİ'lere sunduğu ürün ve hizmetlerin yeterli düzeyde olmadığını*” düşünmektedirler, Katılım Bankaların İslami hassasiyeti olan yatırımcıların finansmana erişim maliyetini düşürecekleri noktasında 2,80 ile en düşük ikinci ortalamaya sahiptir.

7.1. Araştırmanın Hipotezleri

7.1.1. Firma Yöneticilerinin Katılım Bankacılığı Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ile Kredi Kullanımında Çekilen Güçlükler

Ho: Firma yöneticilerinin Katılım Bankacılığı hakkındaki bilgi düzeyi ile Firmaların Kredi Kullanımında çektikleri güçlükler arasında farklılık yoktur.

H1: Firma yöneticilerinin Katılım Bankacılığı hakkındaki bilgi düzeyi ile Firmaların Kredi Kullanımında çektikleri güçlükler arasında farklılık vardır.

Tablo 11. Firma Yöneticilerinin Katılım Bankacılığı Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ile Kredi Kullanımında Çekilen Güçlükler Üzerine Analiz

Kredi Teminde Yaşanan Zorluklar	Katılım Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyi	N	X	S.S	F	P	Tukey Testi
Teminat	Bilgi Sahibi Değilim ¹	29	0,07	0,258	4,180	0,020*	3-1

Sıkıntısı	Kısmen ²	25	0,24	0,436			
	Detaylıca ³	14	0,43	0,514			
Kefil Bulamama	Bilgi Sahibi Değilim ¹	29	0,00	0,000	0,856	0,429	
	Kısmen ²	25	0,04	0,200			
	Detaylıca ³	14	0,00	0,000			
Bankanın Uyguladığı Resmi Prosedürlerin Güçlüğü	Bilgi Sahibi Değilim ¹	29	0,28	0,455	0,248	0,781	
	Kısmen ²	24	0,25	0,442			
	Detaylıca ³	14	0,36	0,497			
Piyasa İstihbaratı Olumsuzluğu	Bilgi Sahibi Değilim ¹	29	0,00	0,000	1,787	0,176	
	Kısmen ²	25	0,08	0,277			
	Detaylıca ³	14	0,00	0,000			
Kredi Faiz Oranlarının Yüksek Olması	Bilgi Sahibi Değilim ¹	30	0,87	0,346	1,404	0,253	
	Kısmen ²	25	0,96	0,200			
	Detaylıca ³	14	0,79	0,426			
Bilanço, Kar ve Zarar Cetveli Yetersizliği	Bilgi Sahibi Değilim ¹	29	0,07	0,258	0,997	0,374	
	Kısmen ²	25	0,20	0,408			
	Detaylıca ³	14	0,14	0,363			

*p<0.05

Katılımcıların grup bazında firma yöneticilerinin Katılım Bankacılığı hakkındaki bilgi düzeyleri ile kredi kullanımında çekilen güçlükler üzerine anlamlı bir farklılığın olup olmadığını test etmek için istatistiksel test teknik yöntemlerinden tek yönlü varyans analizi olan One-Way ANOVA testi kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda Kredi teminde yaşanan zorluklardan teminat sıkıntısının Katılım Bankacılığı hakkında detaylıca bilgi sahibi olan ile bilgi sahibi olmayan firma yöneticileri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu nedenle teminat sıkıntısı çeken firmalar ile Katılım Bankaları hakkında detaylıca bilgi sahibi olan ile bilgi sahibi olmayan arasında anlamlı bir farklılık görülmüş olup H1 hipotezi kabul edilmiştir (F=4.180, p<0.05). Katılımcılara sorulan diğer sorularda ise anlamlı farklılıklar tespit edilmediğinden H0 hipotezi kabul edilmektedir. H1 hipotezine göre anlamlı farklılıkların görüldüğü soruların kaynağını tespit etmek için Post Hoc testlerinden Tukey Testi kullanılmış ve yapılan analizler sonucunda Katılım Bankacılığı hakkında bilgi sahibi olan (x=0.43) firma yöneticilerinin, Katılım Bankacılığı hakkında bilgi sahibi olmayan (x=0.07) firma yöneticilerine göre teminat sıkıntısı yaşamadıkları görülmüştür.

7.1.2. Firmaların Yıllık Ortalama Ciroları ile Katılım Bankaları Tercih Nedenleri

Ho: Firmaların yıllık ortalama ciroları ile Katılım Bankaları tercih nedenleri arasında bir farklılık yoktur

H1: Firmaların yıllık ortalama ciroları ile Katılım Bankaları tercih nedenleri arasında bir farklılık vardır

Tablo 12. Firmaların Yıllık Ortalama Ciroları ile Katılım Bankaları Tercih Nedenleri Analizi

Katılım Bankalarının Tercih Nedenleri	Firmaların Yıllık Ciroları	N	X	s.s	F	p	Tukey-Testi		
İki tür banka arasında seçim yapmak zorunda kalırsam, getirilerinin İslami şartlara uygunluğuna bakarak tercih yaparım.	0-2 Milyon Arası ¹	6	4	5	1,09	7	1,22	0,331	
	2-5 Milyon Arası ²	6	3	9	1,54				
	5-10 Milyon Arası ³	5	3,2	5	1,09				
	10-50 Milyon Arası ⁴	6	2,67	3	1,03				
	50 Milyon ve Üzeri ⁵	2	4	0	0				
İslami bankacılığa yatırım yaparken dini açıdan zorunluluk hissediyorum	0-2 Milyon Arası ¹	6	3,5	9	1,04	6	1,57	0,219	
	2-5 Milyon Arası ²	6	2,33	6	1,36				
	5-10 Milyon Arası ³	5	2,4	7	1,14				
	10-50 Milyon Arası ⁴	6	2,67	3	1,03				
	50 Milyon ve Üzeri ⁵	2	4	0	0				
İslami bankacılığın bana uygun yatırım ürünleri sunduğunu düşünüyorum	0-2 Milyon Arası ¹	6	3,5	9	1,04	5	1,50	0,238	
	2-5 Milyon Arası ²	6	2,67	6	1,50				
	5-10 Milyon Arası ³	5	2,8	7	0,83				
	10-50 Milyon Arası ⁴	6	2	5	1,09				
	50 Milyon ve Üzeri ⁵	2	3,5	7	0,70				
Yatırımlarım, Katılım bankalarında geleneksel bankalara göre daha güvencedir.	0-2 Milyon Arası ¹	6	4	2	0,63	3	3,95	*, 0,016	3-1
	2-5 Milyon Arası ²	6	2,83	9	1,32				
	5-10 Milyon Arası ³	5	1,8	7	0,83				
	10-50 Milyon Arası ⁴	6	2,5	5	1,22				
	50 Milyon ve Üzeri ⁵	2	4	0	0				
İslami bankacılık kredi alma konusunda geleneksel bankacılıktan daha iyi fırsatlar sunar.	0-2 Milyon Arası ¹	6	3,17	9	1,32	2	2,27	0,097	
	2-5 Milyon Arası ²	6	2,33	3	1,03				
	5-10 Milyon Arası ³	5	2	5	1,22				
	10-50 Milyon Arası ⁴	6	2	2	0,63				
	50 Milyon ve Üzeri ⁵	2	4	0	0				
Her türlü finansman ihtiyacımı katılım bankacılığı aracılığıyla sağlamaktayım.	0-2 Milyon Arası ¹	6	2,67	1	1,21	2	0,38	0,819	
	2-5 Milyon Arası ²	6	2,5	8	1,37				
	5-10 Milyon Arası ³	5	2,2	5	1,09				
	10-50 Milyon Arası ⁴	6	2	2	0,63				

	50 Milyon ve Üzeri ⁵	2	2	0		
Katılım Bankalarının hizmet sunduğu ortam ve çalışanların samimiyeti Katılım Bankası tercihimde önemli rol oynar.	0-2 Milyon Arası ¹	6	3,5	0,83	1,26	0,318
	2-5 Milyon Arası ²	6	2,67	1,21		
	5-10 Milyon Arası ³	5	2,4	1,14		
	10-50 Milyon Arası ⁴	6	3,5	0,83		
	50 Milyon ve Üzeri ⁵	2	3	1,41		

Katılımcıların grup bazında firmaların yıllık ortalama ciroları ile Katılım Bankası tercih nedenleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını test etmek için istatistiksel test tekniklerinden tek yönlü varyans analizi olan One-Way ANOVA testi kullanılmıştır. Bu analiz hem katılım bankacılığı ile çalışıp cirosunu belirten firmalar kesiştirilerek 25 firma analize dahil edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda Katılım Bankalarının tercih nedenleri arasında Yatırımlarım, Katılım Bankalarında Geleneksel Bankalara göre daha güvencedir sorusu ile yatırımcıların yıllık ciroları arasında anlamlı bir farklılık olduğu hesaplanmış olup H₁ hipotezi kabul edilmiştir. (F=3.953, p<0.05). Diğer sorular ve firmaların yıllık ciroları hakkında anlamlı bir farklılık tespit edilmediğinden H₀ hipotezi reddedilmiştir. H₁ hipoteziyle kabul edilen Katılım Bankalarında Geleneksel Bankalara göre daha güvencedir sorusu ile firmaların yıllık ciroları arasındaki anlamlı farklılığın kaynağının tespit edilmesi için Post Hoc testlerinden Tukey Testi kullanılmış ve yapılan analizler sonucunda yıllık ortalama cirosu 0 ile 2 milyon arasında olan firmaların (x=4.00), 5 ile 10 milyon arasında olan firmalara göre (x=1.80) Katılımcılar Katılım Bankalarının Geleneksel Bankalara göre daha güvende olduklarını belirtmişlerdir.

7.1.3. Firmaların Hukuki Statülerinin İslami Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Algısı

Ho: Firmaların Hukuki Statülerinin Katılım Bankacılığı Algısı arasında bir farklılık yoktur

H₁: Firmaların Hukuki Statülerinin Katılım Bankacılığı Algısı arasında bir farklılık vardır

Tablo 13. Firmaların Hukuki Statülerinin İslami Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Algısı

Firmaların Katılım Bankacılığı Algısı	Hukuki Statü	N	X	s.s	f	p	Tukey-Testi
İslami Finans sisteminde faiz yer almamaktadır.	Şahıs Şirketi ¹	8	3,13	1,246	1,14	0,334	
	Limited Şirket ²	12	3,67	1,231			
	Anonim Şirket ³	10	2,9	1,197			
Katılım Bankalarını güvenilir bulmaktayım.	Şahıs Şirketi ¹	8	3,75	0,707	0,59	0,561	
	Limited Şirket ²	12	3,5	0,798			
	Anonim Şirket ³	10	3,3	1,059			
İslami Bankacılık, geleneksel bankacılık sisteminin iyi bir	Şahıs Şirketi ¹	8	2,75	1,165	0,68	0,515	
	Limited Şirket ²	12	3,33	1,073			
	Anonim Şirket ³	10	3,2	1,135			

alternatifidir.							
Katılım bankacılığının ürün çeşitliliğini yeterli buluyorum.	Şahıs Şirketi ¹	8	2,63	0,744	0,01	0,995	
	Limited Şirket ²	12	2,58	0,996			
	Anonim Şirket ³	10	2,6	0,966			
Katılım bankalarının iddia ettikleri gibi faizsiz işlem yürüttüklerine inanıyorum.	Şahıs Şirketi ¹	8	1,75	0,463	5,4	0,011*	2-1
	Limited Şirket ²	12	3,17	0,835			
	Anonim Şirket ³	10	2,8	1,317			
Katılım bankalarının dini hassasiyetleri gözettiklerini düşünüyorum.	Şahıs Şirketi ¹	8	2,13	0,991	2,99	0,067	
	Limited Şirket ²	12	3,08	0,9			
	Anonim Şirket ³	10	3,1	0,994			
Katılım Bankaları, geleneksel bankalar gibi bilişim sistemini iyi derecede kullanmaktadır.	Şahıs Şirketi ¹	8	3,5	1,069	0,87	0,431	
	Limited Şirket ²	12	3,67	0,888			
	Anonim Şirket ³	10	4	0,471			

Tablo 13'te Katılımcı firmaların hukuki statüleri ile İslami bankacılık ve Katılım Bankacılığı algısı üzerinde anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit edilmektedir. Farklılığın olup olmadığını tespit etmek için One-Way ANOVA testi kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda firmaların hukuki statüleri ile İslami bankacılık ve Katılım Bankacılığı algısı bölümünde Katılım Bankalarının iddia ettikleri gibi faizsiz işlem yürüttüklerine inanıyorum arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiş olup H₁ hipotezi kabul edilmiştir (F=5.396, p<0.05). Diğer sorular ile firmaların hukuki statüleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmediğinden Ho hipotezi ile reddedilmiştir. H₁ hipotezinde kabul edilen firmaların hukuki statüleri ile İslami bankacılık ve Katılım Bankacılığı algısı bölümünde sorulan Katılım bankalarının iddia ettikleri gibi faizsiz işlem yürüttüklerine inanıyorum sorusu arasındaki anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey Testi kullanılmıştır. Testin sonucunda Limited Şirketlerin (x=3.17), Şahıs Şirketlerine (x=1.75) göre Katılım Bankalarının iddia ettikleri gibi faizsiz işlem yürüttüklerine daha fazla inandıkları görülmektedir.

7.1.4. Firmaların Hukuki Statülerinin Katılım Bankacılığı Tercih Nedenleri

Ho: Firmaların Hukuki Statülerinin Katılım Bankacılığı tercih nedenleri arasında bir farklılık yoktur

H₁: Firmaların Hukuki Statülerinin Katılım Bankacılığı tercih nedenleri arasında bir farklılık vardır

Tablo 14. Firmaların Hukuki Statüleri ile Katılım Bankacılığının Tercih Nedenleri

Katılım Bankalarının Tercih Nedeni	Hukuki Statü	N	X	s.s	F	P	Tukey-Testi
İki tür banka arasında seçim yapmak zorunda kalırsam, getirilerinin İslami	Şahıs Şirketi ¹	8	2,88	1,246	3,095	0,062	
	Limited Şirket ²	12	3,25	1,357			

şartlara uygunluğuna bakarak tercih yaparım.	Anonim Şirket ³	10	4,1	0,316			
İslami bankacılığa yatırım yaparken dini açıdan zorunluluk hissediyorum	Şahıs Şirketi ¹	8	1,88	0,991	8,367	0,001*	3-1
	Limited Şirket ²	12	2,92	0,9			
	Anonim Şirket ³	10	3,7	0,949			
İslami bankacılığın bana uygun yatırım ürünleri sunduğunu düşünüyorum	Şahıs Şirketi ¹	8	2,25	1,035	2,523	0,099	
	Limited Şirket ²	12	2,83	1,03			
	Anonim Şirket ³	10	3,4	1,174			
Katılım bankasını, sağladığı hizmetlerin maliyeti düşük olduğu için tercih ediyorum.	Şahıs Şirketi ¹	8	3,5	1,069	1,36	0,274	
	Limited Şirket ²	12	2,83	1,115			
	Anonim Şirket ³	10	2,7	1,059			
Her türlü finansman ihtiyacımı katılım bankacılığı aracılığıyla sağlamaktayım.	Şahıs Şirketi ¹	8	1,88	0,991	1,912	0,167	
	Limited Şirket ²	12	2,5	0,798			
	Anonim Şirket ³	10	2,8	1,229			
İslami bankacılık kredi alma konusunda geleneksel bankacılıktan daha iyi fırsatlar sunar.	Şahıs Şirketi ¹	8	2,5	1,069	0,552	0,582	
	Limited Şirket ²	12	2,42	0,9			
	Anonim Şirket ³	10	2,9	1,37			
Yatırımlarım, Katılım bankalarında geleneksel bankalara göre daha güvencedir.	Şahıs Şirketi ¹	8	2,63	1,302	0,493	0,616	
	Limited Şirket ²	12	2,92	1,084			
	Anonim Şirket ³	10	3,2	1,317			

*p<0.05

Katılımcıların grup bazında firmaların yıllık hukuki statüleri ile Katılım Bankası tercih nedenleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını test etmek için istatistiksel test tekniklerinden tek yönlü varyans analizi olan One-Way ANOVA testi kullanılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda firmaların hukuki statüleri ile katılım Bankalarının tercih nedenlerinden İslami bankacılığa yatırım yaparken dini açıdan zorunluluk hissediyorum sorusu arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır bu nedenle H₁ hipotezi kabul edilmiştir (F=8.367: p<0.05). Katılım Bankalarının tercih nedenlerinden İslami bankacılığa yatırım yaparken dini açıdan zorunluluk hissediyorum sorusu dışındaki diğer sorular ile firmaların hukuki statüleri arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı tespit edilmiş bu nedenle H₀ hipotezi ile reddedilmiştir. H₁ hipotezinde anlamlı farklılığın tespit edildiği durumun kaynağını araştırmak amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey Testi kullanılmış ve test sonucunda Anonim Şirket yöneticilerinin (x=3.70), Şahıs Şirket yöneticilerine (x=1.88) göre yatırımlarını yaparken Katılım Bankalarını tercih etme nedenlerinden dini açıdan yatırımlarını yaparken kendilerini dini açıdan daha fazla zorunlu hissettikleri görülmektedir.

7.1.5. Firmaların Sermayesi ile Katılım Bankacılığının KOBİ'lerin Gelişimine Katkıları

Ho: Firmaların Sermayesi ile Katılım Bankacılığının KOBİ'lerin Gelişimine Katkıları arasında farklılık yoktur.

H₁: Firmaların Sermayesi ile Katılım Bankacılığının KOBİ'lerin Gelişimine Katkıları arasında farklılık vardır.

Tablo 15. Firmaların Sermayesi ile Katılım Bankacılığının KOBİ'lerin Gelişimine Katkıları Üzerinde Analiz

Katılım Bankalarının KOBİ'lerin Gelişimine Katkıları	Firmaların Sermayeleri	N	X	s.s	F	p	Tuke y Testi
Katılım Bankalarının KOBİ'lere sunduğu ürün ve hizmetler yeterli düzeydedir.	1 Milyondan Az ¹	4	3	0,816	2	0,8	0,525
	1-3 Milyon Arası ²	7	2,43	1,134			
	3-5 Milyon Arası ³	4	2,25	0,5			
	5-10 Milyon Arası ⁴	5	3,2	0,837			
	10 Milyon ve Üzeri ⁵	5	2,8	1,095			
Katılım Bankacılığı, KOBİ'lerin gelişimi için yeterli finansman sağlayabilme gücündedir.	1 Milyondan Az ¹	4	3,75	0,5	4	1,0	0,411
	1-3 Milyon Arası ²	7	2,86	1,215			
	3-5 Milyon Arası ³	4	2,5	1			
	5-10 Milyon Arası ⁴	5	3,2	1,095			
	10 Milyon ve Üzeri ⁵	5	2,8	0,447			
Katılım Bankaları, KOBİ'lere destek konusunda gerekli kolaylıkları sağlamaktadır.	1 Milyondan Az ¹	4	4	0	3,8	0,019*	1-2
	1-3 Milyon Arası ²	7	2,14	1,069			
	3-5 Milyon Arası ³	4	2,75	0,957			
	5-10 Milyon Arası ⁴	5	3,4	0,894			
	10 Milyon ve Üzeri ⁵	5	2,6	0,548			
Katılım Bankacılığının yaygınlaşması İslami hassasiyeti olan KOBİ'lerin finansmana erişim maliyetlerini düşürecektir.	1 Milyondan Az ¹	4	3	1,155	1	0,1	0,98
	1-3 Milyon Arası ²	7	2,86	1,215			
	3-5 Milyon Arası ³	4	3,25	1,258			
	5-10 Milyon Arası ⁴	5	2,8	1,304			
	10 Milyon ve Üzeri ⁵	5	3	0,707			
Katılım Bankacılığı KOBİ'lerin finansal açıdan daha kontrollü ilerlemesine olanak sağlamaktadır.	1 Milyondan Az ¹	4	3,5	1	2	0,6	0,657
	1-3 Milyon Arası ²	7	2,71	1,113			
	3-5 Milyon Arası ³	4	3	0			
	5-10 Milyon Arası ⁴	5	3,2	0,837			
	10 Milyon ve Üzeri ⁵	5	2,8	0,837			
Katılım Bankalarına finansman temin noktasında muhatap sorunu yaşamamaktayım.	1 Milyondan Az ¹	4	4,25	0,5	2	0,6	0,657
	1-3 Milyon Arası ²	7	3,43	1,134			
	3-5 Milyon Arası ³	4	4	0,816			
	5-10 Milyon Arası ⁴	5	3,6	0,894			
	10 Milyon ve Üzeri ⁵	5	2,6	0,548			

*p<0.05

Katılımcıların grup bazında firmaların sermayesi ile Katılım Bankacılığının KOBİ'lerin gelişimine katkıları üzerinde anlamlı bir farklılığın olup olmadığını test etmek için tek yönlü varyans analizi olan One-Way ANOVA testi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda firmaların sermayelerinin Katılım Bankacılığının KOBİ'lerin gelişimine katkıları ile ilgili alanda sorulan Katılım Bankaları, KOBİ'lere destek konusunda gerekli kolaylıkları sağlamaktadır sorusu ile firmaların sermayeleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuş olup H₁ hipotezi kabul edilmiştir. (F=8.367, p<0.05). Diğer sorular ile firma sermayesi arasında herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilmediğinden Ho hipotezi ile reddedilmiştir. Anlamlı

farklılığın bulunduğu Katılım Bankaları, KOBİ'lere destek konusunda gerekli kolaylıkları sağlamaktadır sorusu ile firma sermayesindeki farklılığın kaynağını tespit etmek için Post Hoc testlerinden Tukey Testi kullanılmış ve analizler sonucunda firma sermayesi 1 milyondan az olan firmaların ($x=4.00$) sermayesi 1 ile 3 milyon arasında olan firmalardan ($x=2.14$) Katılım Bankaları, KOBİ'lere destek konusunda gerekli kolaylıkları daha fazla sağladığı belirtilmektedir.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Geleneksel finansal sistemlerin dışında faaliyet gösteren İslami finansal yöntemlerin Türkiye'deki faaliyetlerini Katılım Bankaları sürdürmektedir. Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesinde Faaliyet gösteren firma yöneticilerinin Katılım Bankacılığı algısı, bu sistem hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğu, firmaların ne kadarının Katılım Bankaları ile çalıştığı, İslami hassasiyetlerinin yatırımlara etki edip etmediği bu çalışmada araştırılmıştır. Ankete katılan firmaların büyük bir çoğunluğunun sektöründe tecrübeli olduğu ancak son dönemlere yeni kurulan firmalarda bir artış görüldüğü tespit edilmiştir. Firmalar ağırlıklı olarak Limited Şirketlerden oluşmaktadır. Firmaların büyük çoğunluğu firma sahipleri tarafından yönetilmektedir. Yapılan anket çalışmasında sorulara cevap veren 104 firmadan 30 tanesinin Katılım Bankaları ile çalıştığı tespit edilmiştir. Katılım Bankaları ile çalışan firmalar bu bankaların bilişim sistemini iyi kullandıklarını söylemektedirler ancak neredeyse tüm ölçeklerde Katılım Bankalarının ürün çeşitlerinin az olduğu belirtilmektedir. Yöneticiler Katılım Bankalarına yatırım yaparken dini açıdan kendilerini zorunlu hissetmektedirler ve yatırımlarını İslami şartlara uygun olarak gerçekleştirmek istemektedirler. Kredi temin noktasında Katılım Bankacılığı sistemi hakkında bilgi sahibi olan yöneticiler bilgi sahibi olmayan yöneticilere göre daha kolay kredi temininde teminat gösterebilmektedirler. Firma geliri 10 ile 50 milyon arasında olan firma yöneticileri geliri 0 ile 2 milyon arasında olan yöneticilere göre Katılım Bankalarını Geleneksel Bankalara göre daha güvenilir bulmaktadır. Limited Şirket yöneticileri Şahıs Şirket yöneticilerine göre Katılım Bankalarının faizsiz işlem yürüttüklerine inanmaktadırlar. Anonim Şirket yöneticileri Şahıs Şirket yöneticilerine göre İslami Bankacılığa yatırım yaparken kendilerini daha fazla dini açıdan zorunda hissettiklerini belirtmişlerdir. Firma sermayesi 1 ile 3 milyon arasında olan firma yöneticileri, sermayesi 1 milyondan az olan yöneticilere göre Katılım Bankalarının KOBİ'lere destek noktasında gerekli kolaylıkları sağladığı belirtilmektedir. Tüm bu analizler sonucunda Katılım Bankalarının ürün çeşitlerinin artırılması gerektiği, özellikle Şahıs Şirketi statülü şirket yöneticilerinin Katılım Bankacılığı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarından Katılım

Bankaları aracılığıyla daha detaylı bilgilendirmelerin yapılması gerektiği, üniversite, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Katılım Bankaları ile birlikte Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren firmalara yönelik çalıştaylar ve bilgilendirme toplantıları düzenleyerek bu firmalarda görev alan yöneticilerin Katılım Bankacılığı hakkında bilgilendirilmesi gerektiği önem arz etmektedir. Yapılan literatür araştırmasında Organize Sanayi Bölgelerinde faaliyet gösteren firmaların katılım bankacılığı veya İslami finans algılarına yönelik bir çalışmaya rastlanılmadığından elde edilen sonuçlar literatürdeki çalışmalarla karşılaştırılamamıştır.

KAYNAKÇA

- Arifai, T. (2017). İslami finans ve yeni finansal sistem. *Ankara: Buzdağı Yayınevi*.
- Atar, A. (2017). Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye’de İslami Bankacılığın Genel Durumu 6(4), 1029-1062.
- Aydın, N., Başar, M., & Coşkun, M. (2017). Finansal yönetim (5. Baskı). *Ankara: Detay Yayıncılık*.
- Ayub, M. (2017). İslami finansı anlamak. *İstanbul: İktisat Yayınları*.
- Barut, A. (2014). İşletmelerde Nakit Yönetimi ve Kars İlinde Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi*. (Doctoral dissertation).
- Bulut, M. Üniversite-sanayi işbirliği geliştirme üzerine bir araştırma (Diyarbakır örneği). *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29), 234-267.
- Canbaz, M. F. Türkiye’de İslami Bankacılığın Dünden Bugüne Gelişimi. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 28-60.
- Cansız, M. (2010). Türkiye’de organize sanayi bölgeleri politikaları ve uygulamaları. *Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü*.
- Çağlar, E. (2006). Türkiye’de yerelleşme ve rekabet gücü: Kümelenmeye dayalı politikalar ve organize sanayi bölgeleri. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Kitabı, TEPAV Yayını, Ankara*, 305-316.
- Çelik, İ. (2016). İslâm Finans Sisteminin Geleceğinin Aksiyomları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (49) s.159-182.
- Dağlar, H. (2015). Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinin Kurumsallaşması ve Karşılaştıkları Sorunlara Çözüm Önerileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 615-638.
- Ekinci, S., Yılmaz, T., & Önk, K. (2018). KOBİ’lerin katılım (İslami-faizsiz) bankalarının faaliyetlerine yönelik tutumlarının tespit edilmesine yönelik bir araştırma. *International Journal of Academic Value Studies*, 4(18), 54-69.
- Ersoy, A. (1987) "Faizsiz Banka ve İşlevleri. Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli (Faizsiz Kredileşme Sistemi)". *İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları* 12, Tartışmalı İlimi Toplantılar Dizisi 6 İstanbul.

- Gönen, İ., & Gökçen, G. (2017). Katılım bankalarının finans sektörü içindeki yeri ve katılım bankalarına yönelik müşteri algısı. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 61-77.
- Güçlü, F., & Kılıç, M. (2019). İslami finansın Türkiye, ABD, İngiltere ve Malezya’da gelişimi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(3), 271-293.
- Güney, E. (2019) Finansal Erişim, Gelişmekte Olan Finansal Piyasalar Örneği. T.C. Trakya Üniversitesi (Doctoral dissertation).
- ICD. (2021) <https://iciec.isdb.org/about> Erişim Tarihi; 25.06.2022.
- IFSB.(2020). <https://www.ifsb.org/objectif.php> Erişim Tarihi: 01.05.2021
- İbicioğlu, H., Karadal, H., Doğan, İ., & Çuhadar, M. T. (2008). Organize sanayi bölgelerinin bürokratik sorunları ve yasal düzenlemeler üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 291-311.
- Karadeniz, V., & Yılmaz, Y. (2021). Sanayi Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Erzincan Organize Sanayi Bölgesi. *Journal of Graduate School of Social Sciences*, (4), 25.
- Kılıçlı, Y., & Aygün, M. (2018). KOBİ’lerin finansman sorunları ve çözüm önerileri: Van Organize Sanayi Bölgesi üzerine bir inceleme. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (1) 135-152.
- Komijani, A., & Taghizadeh-Hesary, F. (2018). An overview of Islamic banking and finance in Asia. *Routledge Handbook of Banking and Finance in Asia*, 505-518.
- Kök, R., Duygulu, E., & Şimşek, N. (2010). Türkiye’de organize sanayi bölgelerinin performans değerlendirilmesi ve strateji geliştirme:(alt bölgeler arası karşılaştırma).
- DEÜ-DPT İleri Araştırma Projesi, Proje No: 2003K120360
- Mohammad, F. (2014). United Kingdom: Unlocking Opportunities in Islamic Finance. *The Islamic Finance Handbook*, 533-546.
- Okan, N. (2021) Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi Ve Seçilmiş Ekonomik Değişkenlerle İlişkisi: Türkiye ve Kuveyt Örneği. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi* (Master's thesis).
- Onat, O. K., Osman, A., & Eser, E. D. (2014). İşletmelerde risk kavramı farkındalığı: organize sanayi bölgesinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 5(11), 21-39.
- Orhan, Z. H. (2017). Türkiye’de İslam İktisadı ve Finansı Lisansüstü Programları Müfredatı. *Araştırma Raporu*, 17-22.
- Öndeş, T., Şimşek, A., & Sumer, S. (2018). Katılım bankalarının kredi kullananlar açısından tercih edilmeme sebepleri: Atatürk üniversitesi akademisyenleri üzerine bir uygulama. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 32(4).
- Özcan, K. Y. (2020). Büyüme kutupları teorisi bağlamında Türkiye’deki OSB’lerin tarihsel gelişimi ile fiziksel ve ekonomik özellikleri. *Verimlilik Dergisi*, (1), 143-181.

- Özen, E., Şenyıldız, L., & Akarbulut, K. (2016) Faizsiz bankacılık algısı: Uşak ili örneği. *Journal of Accounting Finance and Auditing Studies*, 2(4), 1-19
- Sunbat, A. (2016). *Katılım bankacılığı*. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.(Master's thesis).
- Tatlı, U., & Akçay, A. Ö. (2022). KOBİ'lerde kurumsal yönetim farkındalığı: Van organize sanayi bölgesi örneği. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 5(1), 98-119.
- Terzi, Y. (2019). Anket, güvenilirlik-geçerlilik analizi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun* https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/1030_32625_1500.pdf.
- Türkmenoğlu, R. E. (2007). Katılım bankacılığı ve Türkiye'deki finansal yapı, *Kırıkkale Üniversitesi* (Master's thesis).
- Uran, A. (2019). Katılım bankası müşterilerinin hizmet kalitesi algılarının ölçümlenmesi üzerine bir araştırma. *Maliye ve Finans Yazıları*, (111), 171-200.
- <https://dtiosb.org/sayfa/firmalar> Erişim Tarihi, 09.11.2021
- <https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/faizsiz-finans-urunleri/faizsiz-finans-urunleri-406198> Erişim tarihi: 23.06.2022
- <https://tkbb.org.tr/veri/bilancoarsiv> Erişim Tarihi: 25.06.2022
- <https://www.bddk.org.tr/BultenFinTurk> Erişim Tarihi; 24.06.2022
- <https://www.diyarbakirosb.org.tr/hakkimizda--6> Erişim Tarihi, 24.06.2022
- <https://www.sanayi.gov.tr/sanayi-bolgeleri/organize-sanayi-bolgeleri-hizmetleri> Erişim Tarihi, 24.06.2022